4511.151.3
А-66

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ДОМАШЕНКО Анатолій Васильович

УДК 796.011.1:796.011.3:374.32(477)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ

24.00.02 – Фізична культура,
фізичне виховання різних груп населення

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Львів – 2003

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Одеському національному політехнічному університеті та Київському національному університеті будівництва і архітектури Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор **Раєвський Рем Трохимович**, Одеський національний політехнічний університет, професор кафедри фізичного виховання і спорту.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Вільчковський Едуард Станіславович**, Львівський державний інститут фізичної культури, професор кафедри теорії і методики фізичного виховання;

кандидат педагогічних наук, професор **Краснов Валерій Павлович**, Національний аграрний університет України, завідувач кафедрою фізичного виховання і спорту.

Провідна установа: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Міністерство освіти і науки України, кафедра теорії і методики фізичного виховання, м. Переяслав-Хмельницький Київської області.

Захист відбудеться 11 липня 2003 р. о 12 годині під час засідання спеціалізованої вченої ради К 35.829.01 Львівського державного інституту фізичної культури за адресою: м. Львів, вул. Костюшка, 11.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного інституту фізичної культури за адресою: 79000, м. Львів, вул. Костюшка, 11.

Автореферат розіслано "6" червня 2003 р.

БІБЛІОТЕКА
Львівського державного
інституту фізичної
культури

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради О.М.Вацеба

Читальна зала
ЛДІФК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Інтенсивне оновлення соціально-економічної, науково-технічної сфер та духовного життя суспільства на початку XXI сторіччя обумовлює високі вимоги до дієздатності особистості бакалаврів, спеціалістів, магістра-фахівців, які покликані взяти активну участь в ініціюванні та організації цього процесу. Особливе значення надається підвищенню рівня їхнього динамічного здоров'я, психофізичних можливостей, від яких певною мірою залежать професійні працездатність, надійність та довголіття. Ці якості особистості фахівця з вищою освітою традиційно формуються і вдосконалюються у студентські роки засобами фізичного виховання.

У цьому зв'язку в останній час значно активізувалися дослідження, присвячені інтенсифікації психофізичної підготовки до життєдіяльності та праці студентської молоді, особливо в країнах, що прискорюють прогрес свого суспільства, до яких належить і Україна.

Питання фізичного виховання студентської молоді знайшли найбільш повне відображення у працях відомих вітчизняних і зарубіжних фахівців С.Н.Бубки (2001), Е.С.Вільчковського (1996), М.Д.Зубалія (2000), В.І.Ільїнича (1999), С.М.Канішевського (1998), В.П.Краснова (2000), В.М.Кряжа (1998), О.С.Куца (1996), В.Г.Лапка (1998), В.Н.Литвинова (2000), Р.Н.Макарова (1998), А.В.Магльованого (1997), С.І.Операйла (1998), В.В.Приходька (2003), Р.Т.Раєвського (2000), В.О.Романенка (2000), А.Г.Рибковського (2003), С.О.Сичова (2001), О.Г.Фурманова (2000), В.В.Шигалевського (2000), Б.М.Шияна (2002) та інших.

Разом з тим у проведених дослідженнях не отримали належного висвітлення значення, повне системне уявлення, реальні прогностичні моделі і технологія фізичного виховання, що здійснюється у ВНЗ на різних етапах розвитку суспільства. Недостатня дослідженість цих питань обмежує можливості та ефективність психофізичної підготовки випускників вищої школи, знижує їхній професійний потенціал, об'єктивно стримує у певних межах суспільний прогрес. Ситуація, що склалася, визначає подальшу необхідність вирішення суперечності між потребою фахівців, що володіють високим рівнем психофізичної готовності, виконувати свої суспільні, виробничі та особисті функції, та можливістю їхнього фізичного вдосконалення у ВНЗ. Актуальність і недостатній ступінь вирішення цієї проблеми обумовили вибір теми нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота пов'язана з Державною програмою розвитку фізичної культури і спорту в Україні, яка затверджена Указом Президента України від 22 червня 1994 року № 334/94, Цільовою комплексною програмою "Фізичне виховання - здоров'я нації", затвердженою Указом Президента України від 1 вересня 1998 року

№ 963/98 і є складовою частиною науково-дослідної роботи Міністерства освіти та науки України 2001-2003 р. за темою: 7 ДБ 2001 "Розробка основ фізичного виховання в системі освіти України XXI сторіччя", номер державної реєстрації 0101U003402. Роль автора полягала в розробці організаційно-педагогічних засад фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання студентської молоді України.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні засади системи фізичного виховання студентів ВНЗ України III-IV рівнів акредитації.

Мета дослідження – удосконалити організаційно-педагогічні засади системи фізичного виховання студентської молоді України.

Завдання дослідження:

1. Виявити соціально-економічні передумови фізичного виховання студентської молоді в Україні.
2. Проаналізувати сучасний досвід фізичного виховання студентів.
3. Обгрунтувати та дослідним шляхом перевірити реальну динамічну прогностичну модель фізичного виховання майбутніх фахівців високої кваліфікації.
4. Розробити науково-практичні рекомендації з удосконалення системи фізичного виховання у вищій школі у сучасних умовах.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс взаємодоповнюючих методів, адекватних поставленим завданням, що широко використовуються у дослідженнях з теорії та методики фізичного виховання: теоретичний аналіз, вивчення літературних джерел, документальних праць, передового досвіду, опитування експертів, масове анкетування, педагогічні спостереження, моделювання, прогнозування, педагогічний експеримент, тестування фізичної підготовленості, методи визначення стану здоров'я, біологічного віку, темпу старіння, методи математичної статистики тощо.

Наукова новизна і теоретичне значення виконаної роботи полягає у масштабному обгрунтуванні причин, що визначають виникнення явища детермінованої доцільності фізичного виховання студентів у теперішній час, у найближчому і віддаленому майбутньому з позицій сучасних наукових пошуків, інтересів держави та працедавців, у новаторській розробці на засадах системних уявлень сучасної концепції та прогностичної динамічної моделі фізичного виховання, що ефективно сприяє підготовці до життєдіяльності та професійної роботи студентської молоді.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці нормативних документів і рекомендацій з оптимізації організаційно-педагогічних основ фізичного виховання студентів ВНЗ України з урахуванням реалій сьогодення і перспектив подальшого соціально-економічного розвитку українського суспільства, а також у безпосередньому застосуванні у практиці роботи вищих навчальних закладах країни.

Особистий внесок автора полягає в отриманні, в теоретичній розробці і обгрунтуванні основних ідей і положень, що спрямовані на вирішення проблеми, яка досліджується; нагромадженні та обробці емпіричної інформації, безпосередньому проведенні експериментальних досліджень, підготовці та впровадженні засадничих державних і галузевих документів, що регламентують фізичне виховання студентів у ВНЗ України, організації та ініціюванні діяльності творчих колективів для подальшого всебічного розв'язання проблеми фізичного вдосконалення студентської молоді. У роботах, що виконані у співавторстві, особистий внесок дисертанта полягає в теоретико-методичних узагальненнях, підготовці основного змісту дисертації, підготовці матеріалів до друку.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Результати досліджень обговорювалися та були схвалені на міжнародному науковому симпозіумі "Фізична підготовленість та здоров'я населення" у м. Одесі (1998), на міжнародному науковому конгресі "Фізична культура, спорт, туризм – в нових умовах розвитку країн СНД" у м. Мінську (1999), на міжнародній конференції "Молодь третього тисячоліття: гуманітарні проблеми та шляхи їх розв'язання" у м. Одесі (2000), на Всеукраїнській конференції "Молодь і суспільство", присвяченій 10-річчю незалежності України, в м. Одесі (2001), на II Всеукраїнській науково-методичній конференції "Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи" у м. Донецьку (2002). Упровадження результатів дослідження здійснювалося у процесі управлінської діяльності автора у Державному комітеті України з фізичної культури і спорту, а також у Міністерстві освіти і науки України, що відображено у підготовці державних нормативних документів з фізичного виховання учнівської і студентської молоді України і вдосконаленні цього процесу у ВНЗ усіх типів і форм власності.

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 9 наукових працях (з них 7 одноосібних), у тому числі 5 – у наукових фахових виданнях України.

Структура і обсяг дисертації. Дисертацію викладено на 346 сторінках, праця містить перелік умовних скорочень, вступ, чотири розділи, аналіз та обговорення результатів дослідження, висновки, практичні рекомендації, список 238 використаних джерел, серед яких 18 зарубіжних авторів, 20 додатків, 57 таблиць та 11 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** здійснюється постановка наукової проблеми, дається її сучасний стан і значення, висвітлюється актуальність та передумов вибору теми, розкривається її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, формулюються об'єкт, предмет, мета, основна та часткові гіпотези дослідження, його

задачі, методологічні, теоретичні основи та методи. Крім того, характеризується наукова новизна, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, їхня достовірність та надійність, висвітлюється особистий внесок автора у виконання роботи, вказується, сфера апробації та застосування результатів наукового пошуку, зазначається кількість публікацій.

У першому розділі **"Проблема фізичного виховання студентської молоді України"** детально проаналізовано соціально-економічні, наукові передумови та передового досвіду фізичного виховання студентів України.

Соціально-економічні та наукові передумови фізичного виховання студентів вищої школи виявлялися шляхом аналізу державних документів та результатів наукових досліджень з проблем фізичної культури та спорту. Було встановлено, що існують певні передумови для розробки нормативної бази та здійснення фізичного виховання студентської молоді в Україні. Серед них:

- соціальне замовлення на фізичну готовність до життєдіяльності та продуктивної праці студентів з боку суспільства і держави, яке знайшло відображення у низці державних документів, прийнятих в Україні наприкінці XX століття;
- низький рівень стану здоров'я та фізичної підготовленості випускників ВНЗ, що не відповідає державному замовленню;
- численні наукові результати, що свідчать про широкі неабиякі можливості фізичного виховання щодо формування сучасних висококваліфікованих фахівців.

Сучасний досвід фізичного виховання студентської молоді вивчався в Україні, Білорусі, Росії, США - країнах, де фізичному вдосконаленню студентів ВНЗ приділяють найбільшу увагу. Дослідження показали недостатню дієвість системи фізичного виховання, що склалася в Україні, необхідність її реального реформування та відсутність у світі еталонного зразка системи фізичного виховання студентів, на який можна було б орієнтуватися повною мірою в умовах оновлення суспільства.

Для фізичного виховання (ФВ) студентів у вищій школі України характерні:

- відсутність конкретного соціального замовлення виробництва і працедавців на фізичну готовність випускників і, як наслідок, нерозуміння з боку керівництва ВНЗ і студентів доцільності фізичного виховання, неефективність керування цим процесом;
- недостатня гуманістична і професійна спрямованість процесу ФВ;
- неефективна теоретична і методична підготовка студентів з питань особистої фізичної культури;
- обмежений арсенал практико-діяльнісних компонентів, що забезпечують сукупність виконання функцій фізичної культури;

• низька дієвість дидактичного наповнення практичних розділів програми ФВ;

• неадекватність форм організації процесу фізичного виховання сучасному менталітету і мотиваційній зрілості студентів;

• відсутність належних дієвих умов для його ефективного функціонування (достатнього кадрового, науково-методичного, медичного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення);

• недостатня мотивація студентів до власної фізкультурної освіти та її вдосконалення;

• відсутність науково обґрунтованої моделі подальшого розвитку системи в найближчому і віддаленому майбутньому в країні в цілому.

У Білорусі та Росії з метою психофізичної підготовки студентів ВНЗ у теперішній час реалізується система фізичного виховання, що за своєю структурою і системними параметрами подібна до системи фізичного виховання в Україні.

У США немає чітко обумовленої державної системи фізичного виховання студентської молоді. Кожен ВНЗ здійснює фізичне виховання по-своєму, залежно від своїх можливостей, спортивної бази, традицій, контингенту студентів, їхніх фізкультурних і спортивних інтересів. Сформована в США система фізичного виховання відносно дієва. Її дієвість визначається активним ставленням студентів до занять власним фізичним удосконаленням, що стимулюється чітким соціальним замовленням виробництва і ринкових відносин на фізичну підготовленість і надійність молодих фахівців. Проте вона не вирішує повністю завдань підготовки студентів до життєдіяльності та високопродуктивної праці.

У другому розділі **"Завдання, методи та організація дослідження"** формулюються завдання, проводиться опис методів, організації та понятійного апарату дослідження. Вказується, що розв'язання поставлених завдань проводилося в період 1995-2003 років п'ятьма етапами згідно з логікою та методологією розробки педагогічних систем. Дослідження здійснювалися в Одеському національному політехнічному університеті, Одеському і Донецькому національних університетах, Київському національному університеті будівництва та архітектури, Національному аграрному університеті, Одеській національній морській академії, Донбаській державній машинобудівній академії, Одеській державній консерваторії. У дослідженнях взяли участь понад 3000 студентів і 300 викладачів.

У третьому розділі **"Моделювання динамічної системи фізичного виховання студентської молоді України"** представлені результати дослідження доцільності загальних контурів та змісту оптимальної динамічної моделі фізичного виховання студентів ВНЗ у теперішній час, у найближчому та віддаленому майбутньому.

Визначення доцільності фізичного виховання фахівців проводилося за допомогою опитування 144 експертів-керівників виробничих підприємств, фірм, банків, наукових закладів, творчих колективів.

У процесі опитування встановлено, що більше 75% експертів вважають доцільним здійснення фізичного виховання фахівців у ВНЗ та після його закінчення, у теперішній час і в майбутньому, тому що воно може ефективно забезпечити необхідну фізичну готовність до життєдіяльності та інтенсивної праці. За результатами опитування, значно відстає від сучасних вимог психофізична готовність випускників ВНЗ України. (рис. 1).

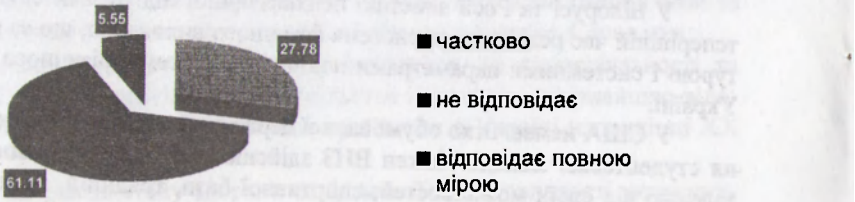

Рис.1. Відповідність психофізичної готовності випускників ВНЗ України вимогам життєдіяльності та професійної роботи (%).

Разом з тим, 80,55% опитаних керівників переконані, що реальна система фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів у теперішній час недостатньо дієва. Це потребує її подальшого вдосконалення.

Розробка загальних контурів та обгрунтування змісту оптимальної динамічної моделі системи фізичного виховання студентів у період державного будівництва здійснювалася на основі опитування експертів – висококваліфікованих викладачів фізичного виховання (208 осіб) і студентів (1078 осіб) гуманітарних, технічних ВНЗ III-IV рівнів акредитації. У процесі проведення опитування було встановлено, що відповідно до опитаних 100, 96,1 і 92,3% викладачів вважають за доцільне здійснення фізичного виховання студентської молоді зараз, у найближчі 10-15 років і у віддаленому майбутньому. Причому більшість опитаних за те, щоби ввести фізичне виховання в комплекс обов'язкових дисциплін вищої школи.

При розробці загальних контурів сучасної системи фізичного виховання студентів було показано, що вона повинна чітко уявлятися та реалізовуватися у п'яти взаємопов'язаних аспектах: макроскопічному (що пропонує розглядати систему як частину загального освітнього процесу); ієрархічному (що передбачає всі її структурні та управлінські рівні); функціональному (що визначає

основну спрямованість педагогічного процесу); мікроскопічному (що розкриває структуру системи); процесуальному (що розглядає динаміку розвитку системи).

Важливого значення було надано визначенню мікроскопічної структури системи. При цьому як основні структурні елементи фізичного виховання виділено: спрямованість (мета), види підготовки, основні практико-діяльнісні компоненти, дидактичне наповнення, форми організації, види забезпечення, методи мотивації, керування, міжпредметні зв'язки.

При визначенні змісту мікроскопічної складової моделі системи фізичного виховання у теперішній час та у віддаленому майбутньому було встановлено, що її метою є ефективна фізична підготовка до активної життєдіяльності та професійної роботи.

У функціональному аспекті, на погляд значної кількості опитаних викладачів (93,3%), фізичне виховання студентів найближчим часом має бути спрямоване на практичну підготовку. Разом з тим, опитування виявило тенденцію підвищення частки теоретичної і методичної підготовки.

Викладачі вважають, що основними практико-діяльнісними компонентами фізичного виховання студентів на всіх етапах розвитку вищої освіти повинні бути загальнокондиційна, спортивна і професійно-прикладна психофізична підготовка (значення останніх у майбутньому зросте). Частина експертів вважає, що у процес фізичного виховання потрібно залучати також фізичну реабілітацію, рекреацію, виробничу гімнастику. Ця думка підтверджується сформованою практикою фізичного вдосконалення студентів.

Більшість викладачів-експертів визнає, що дидактичне наповнення практичного розділу фізичного виховання теперішній час і в майбутньому мають складати, головним чином, засоби і методи традиційних активно-рухових циклічних та ігрових видів спорту (легка атлетика, плавання, баскетбол, гандбол, волейбол, теніс, футбол). Перевагу цим варіантам дидактичного наповнення віддають від 56,7 до 73,1% опитаних фахівців. Називаються й інші варіанти дидактичного наповнення: засоби і методи традиційних видів гімнастики, силових видів спорту, нетрадиційних оздоровчих систем, одноборств.

Найдієвішою формою фізичного виховання студентів у теперішній час більшість опитаних викладачів (79,8%) вважає обов'язкові навчальні заняття, 14,4% - самостійні, 13,5% - факультативні. 32,7% висловилися за змішані форми. Для реалізації фізичного виховання студентів у найближчі 10-15 років 57,7% експертів також надають перевагу реалізації обов'язковим навчальним заняттям. 38,5% вважають, що на цьому етапі будуть ефективні також змішані форми, 17,3% висловилися за самостійні, 12,5% - за факультативні занятія. У віддаленому майбутньому, на погляд 45,2% викладачів-експертів, найбільш дієвою формою реалізації фізичного виховання будуть обов'язкові заняття. 21,2% експертів надають, що роль самостійним заняттям, 9,6% - факультатив-

ним, 40,4% – змішаній формі. Аналізуючи прояви інтересів сучасних студентів до різних форм фізичного виховання, 52,9% фахівців відзначають підвищення інтересу студентів до обов'язкових, 43,3% - до факультативних, 29,8% - до самостійних занять.

З метою уточнення ставлення студентів до загальноприйнятих форм організації занять фізичним вихованням було проведено опитування студентів різних курсів. З кількості студентів молодших (I-II) курсів за обов'язкові заняття висловилося 52,1%, за факультативні – 32,2%, за самостійні - 28,8% опитаних. З кількості студентів III-IV курсів 54,9% висловилися за факультативні, 45,1% – за самостійні і тільки 24,3% - за обов'язкові навчальні заняття з фізичного виховання. 65,34% опитаних студентів п'ятого курсу висловили думку про те, що їм найбільш до вподоби самостійні заняття, 26,9% заявили, що надають перевагу факультативним, і тільки 16,7% висловилися за обов'язкові навчальні заняття з фізичного виховання (рис. 2).

Найбільш прийнятним і реальним способом кадрового забезпечення в теперішній час 8,7% експертів визнали екстенсивний, 15,4% - інтенсивний, 62,4% - змішаний метод (що передбачає використання першого і другого). У майбутньому, на погляд опитаних викладачів, екстенсивний метод буде застосовуватися рідше, інтенсивний – частіше, змішаний, як і раніше, залишиться основним.

Прийнятними видами забезпечення безпеки занять фізичними вправами у теперішній час 25,0% експертів визнають педагогічний контроль, 26,9% - медичне обслуговування, 21,2% - самоконтроль, 59,6% - змішане забезпечення. У майбутньому, на погляд фахівців, будуть мати значення ті ж види забезпечення безпеки занять.

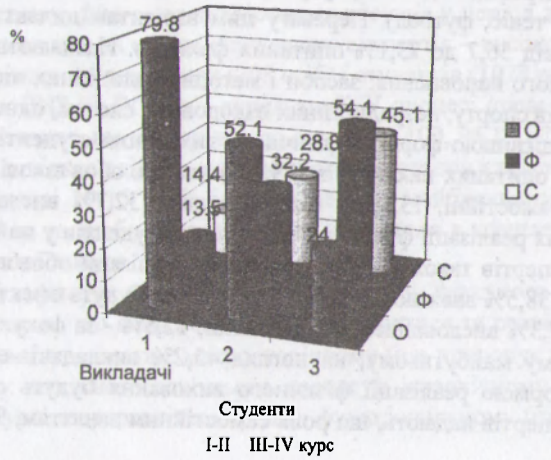

Рис. 2. Форми занять ФВ, які мають перевагу, за даними опитування викладачів і студентів (%):
О – обов'язкові, Ф – факультативні, С – самостійні

У теперішній час і в майбутньому, як вважає більшість експертів, наукове і методичне забезпечення фізичного виховання студентів має здійснюватися, головним чином, силами викладацького колективу за допомогою лабораторії кафедри фізичного виховання, що робить актуальним їх створення в усіх ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Ефективними джерелами інформації, необхідної для забезпечення фізичного виховання, в теперішній час, респонденти вважають наукову, усну, масову комунікації; у віддаленому майбутньому це, насамперед, масова і комп'ютерна комунікації.

Більшість опитаних фахівців (від 67,3 до 70,2%) визнають, що заняття з фізичного виховання студентів у теперішній час і в майбутньому можуть проводитися успішно тільки на базі сучасних відкритих і закритих спортивних споруд.

Основними джерелами фінансового забезпечення фізичного виховання в теперішній час 48,1% експертів називають бюджетне, 6,8% - позабюджетне і 51,9% - змішане фінансування. У найближчому майбутньому це, на погляд 25,0% респондентів, бюджетне, 12,5% - позабюджетне, 53,9% - змішане фінансування. У віддаленому майбутньому роль основного фінансування джерела відводять бюджету 21,2% респондентів, позабюджетному фінансуванню – 18,3%, змішаному варіанту – 58,7%.

Найбільш прийнятними методами управління фізичним вихованням студентів з боку керівництва вищою освітою у теперішній час 51,9% опитаних фахівців вважають матеріальне стимулювання адміністрації і викладачів, 44,2% - загальнодержавну універсіаду, 39,4% - державну атестацію побудови процесу фізичного виховання у ВНЗ, 13,5 – директивні вказівки. У найближчому і віддаленому майбутньому, на погляд більшості респондентів, це матеріальне стимулювання і статистична звітність, державна атестація фізичного виховання і проведення універсіад.

Важливе значення у відповідях експертів надається методам мотивації студентів до занять з фізичного виховання, що можуть принести очікуваний результат. 52,9% респондентів вважає, що зараз це семестровий залік з дисципліни, 39,4% - відбір для престижної праці з урахуванням рівня фізичної надійності, 26,9% - пропаганда фізичної досконалості, 25,0% - регулярна діагностика, 23,1% - поточна атестація з фізичного виховання, 19,2% - щорічне державне тестування фізичної підготовленості, 18,3% - підсумкова атестація після закінчення ВНЗ з видачею паспорту фізичної готовності. З відповідей експертів випливає, що в майбутньому роль таких методів, як семестровий залік, поточна атестація, щорічне державне тестування, буде знижуватися, а таких, як відбір для престижної роботи з урахуванням рівня фізичної підготовленості, пропаганда фізичної досконалості, діагностика стану здоров'я, буде підвищуватися.

Для забезпечення ефективного функціонування системи фізичного виховання студентів у теперішній час 73,1% експертів рекомендують патронат з боку держави, 45,2% - з боку ВНЗ, 26,9% - працедавців. Ці ж види патронату рекомендуються у майбутньому. Разом з тим, з відповідей респондентів видно, що патронат з боку держави поступово має послаблюватися, а з боку ВНЗ і працедавців - посилюватися.

Успішне здійснення фізичного виховання студентської молоді у теперішній час і в майбутньому передбачає, як показало опитування фахівців, структурний і функціональний зв'язок із цілим рядом галузей наук і дисциплін гуманітарного та виробничого циклів.

У четвертому розділі **"Дослідно-експериментальна перевірка розробленої моделі фізичного виховання"** наводяться результати дослідження ефективності комплексної реалізації обгрунтованої системи фізичного вдосконалення студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації та її окремих елементів. Перевірка здійснювалася у Київському національному університеті будівництва і архітектури, Одеському національному політехнічному університеті, Національному аграрному університеті, Донбаській державній машинобудівній академії.

Виявлено, що у ВНЗ, де фізичне виховання здійснювалося відповідно до розробленої моделі, відвідуваність склала 95,3, якість теоретичної і методичної підготовки – 85,6, фізичної підготовки – 74,8%. У ВНЗ, де фізичне виховання проводилося за загальноприйнятою моделлю, відвідуваність навчальних занять з фізичного виховання склала 73,4, якість теоретичної і методичної підготовки – 53,1, фізичної підготовки – 43,7% (табл. 1). Різниця показників істотна ($t>8,0$, $p<0,001$).

Таблиця 1

Результативність експериментальної та загальноприйнятої моделі фізичного виховання студентів

Модель фізичного виховання	n	Відвідування навчальних занять з ФВ, %	Якість успішності, %	
			Теоретична і методична підготовленість	Фізична підготовленість
Загальноприйнята	325	73,4	53,1	43,7
Експериментальна	438	95,3	85,6	74,8
Різниця		21,9	32,5	31,1

Якість фізичної підготовленості студентів обох ВНЗ порівнювалася із середніми результатами державного тестування фізичної підготовленості студентів ВНЗ III і IV рівнів акредитації. Порівняння показало, що в експеримен-

тальному ВНЗ якість фізична підготовленість студентів на 31,6% вища, тоді як у контрольному ВНЗ вона, у принципі, не відрізняється від середніх статистичних показників (43,2 – 43,7%).

При визначенні ефективності варіантів дидактичного наповнення виявлено, що на початку експерименту показники фізичної підготовленості у всіх порівнюваних групах були приблизно однакові (різниця статистично неістотна, t<2,5). До кінця навчального року показники якості в усіх групах покращилися, однак по-різному. У групах, де дидактичне наповнення складали переважно засоби і методи легкої атлетики, - на 11,8; плавання – на 4,5; спортивні ігри – на 4,2; гімнастика – на 6,2; нетрадиційні системи фізичних вправ – на 3,4 (в усіх випадках покращення не істотне, t<1,5); комплексне використання засобів і методів легкої атлетики, плавання, силової гімнастики, спортивних ігор – на 39,1% (рис. 3).

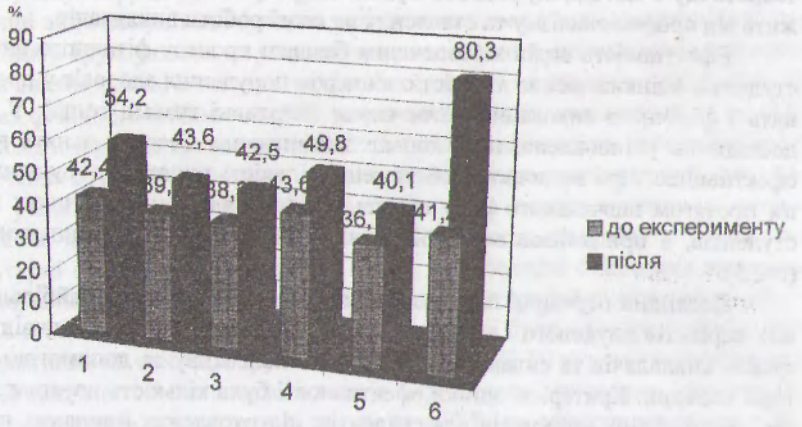

Рис. 3. Виконання державних нормативів фізичної підготовленості на „4" і „5" після занять : легкою атлетикою (1), плаванням (2), спортивними іграми (3), гімнастикою (4), нетрадиційними системами ФВ (5), розділами 1,2,3,4 (6).

Ефективність використання окремих форм організації занять оцінювалася нами за відвідуваністю занять студентами молодших (I-II-х) і старших (III-IV-х) курсів протягом останнього навчального року. Дослідження показало, що студенти молодших курсів сьогодні найкраще відвідують обов'язкові навчальні заняття, порівняно негативно відвідують факультативні заняття (у

спортивних відділеннях, змішані форми – обов'язкові та факультативні й обов'язкові та самостійні заняття. Студенти старших курсів порівняно добре відвідують факультативні (елективні) заняття та змішані форми – обов'язкові та самостійні заняття.

Ефективність екстенсивного (коли на одного викладача припадає 15-20 студентів) та інтенсивного (коли на одного викладача припадає 25-50 і більше студентів) методів кадрового забезпечення навчального процесу визначалася за виконанням навчальної програми. Дослідження виявили, що при екстенсивному методі навчальна програма була виконана на 97,1%, а при інтенсивному методі - на 98,5% (різниця неістотна). Очевидно, і екстенсивний, і інтенсивний методи в сучасних умовах можуть однаковою мірою використовуватися у фізичному вихованні студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Педагогічний досвід показує, що екстенсивний метод все ж більше підходить для роботи зі студентами молодших курсів, а інтенсивний – старших, котрі мають більшу теоретичну і методичну підготовку. Їхня ефективність у всіх випадках залежить від професіоналізму та ставлення до своєї роботи викладачів.

Ефективність видів забезпечення безпеки процесу фізичного виховання студентів оцінювалася за кількістю випадків порушення здоров'я у процесі занять з фізичного виховання (включаючи спортивні травми тощо). У процесі досліджень установлено, що змішане забезпечення безпеки занять набагато ефективніше. При медичному обстеженні кількість випадків порушень здоров'я протягом навчального року склала 181,4 випадків у показниках на 1000 студентів, а при змішаному – 62, 1 випадки, що на 129,2 випадки менше ($t>2,5$).

Дослідній перевірці підлягала також ефективність двох найбільш реальних варіантів наукового і методичного забезпечення шляхом індивідуальних зусиль викладачів та силами викладацького колективу за допомогою лабораторії кафедри. Критерієм оцінки ефективності була кількість наукових статей, тез і методичних матеріалів для студентів, підготовлених і виданих на рівноцінних за своїм якісним складом кафедрах фізичного виховання і спорту у ВНЗ IV рівня акредитації за останні п'ять років. Установлено, що у вищому навчальному закладі, у якому наукове і методичне забезпечення здійснювалося тільки за рахунок індивідуальних зусиль викладачів, за останні п'ять років було підготовлено, опубліковано і впроваджено в практику 51 наукову і методичну роботу. У вузі, в якому наукове і методичне забезпечення здійснювалося силами викладачів і лабораторії кафедри, обсяг науково-методичної продукції склав 177 робіт, тобто у 3,5 рази більше.

Для визначення значення видів комунікації як найважливішої складової інформаційного забезпечення процесу фізичного виховання у ВНЗ III-IV рівнів акредитації було проведено опитування викладачів і студентів. Було виявлено, що з метою своєї професійної освіти викладачі найбільшу кількість ко-

рисної інформації з фізичного виховання студентів (23,2%) одержують шляхом усної інформації (у процесі спілкування зі своїми колегами, на методичних семінарах), 22,1% інформації – в процесі наукової комунікації (участь у наукових конференціях, симпозіумах, семінарах), 21,2% - у процесі комп'ютерної комунікації (через кафедральний комп'ютер, INTERNET), 17,1% - шляхом читання спеціальної літератури, 14,2% – через газети, журнали, радіо, телебачення, 2,3% припадає на інші джерела.

Для своєї фізкультурної і спортивної освіти студенти, як і викладачі, користуються, здебільшого, письмовою, усною, науковою, комп'ютерною і масовою комунікацією. Найбільшу кількість корисної інформації (30,6%) студенти отримують через комп'ютерну комунікацію; 25,2% - через письмову комунікацію (підручники, навчальні посібники, методичні розробки); 20,2% - через усну (лекції, бесіди та ін.); 15,2% - через масову комунікацію (спортивні телепередачі, радіорепортажі, читання спортивних газет і журналів); 5,3% - через наукову, беручи участь у студентських наукових конференціях, і 6,5% - через інші види комунікації (участь у спортивних змаганнях, рекреаційних заходах тощо). Ґрунтуючись на результатах дослідження, можна зробити висновок про необхідність, з метою професійної освіти викладачів, розвивати на кафедрах фізичного виховання ВНЗ у сучасних умовах, насамперед, усні, наукові і комп'ютерні джерела інформації. З метою поліпшення інформаційного забезпечення студентів доцільно розвивати на кафедрі комп'ютерний, письмовий та усний види комунікації. Опираючись на досвід провідних вищих навчальних закладів України, можна рекомендувати створювати спеціальні фізкультурні і спортивні кафедральні сайти, комп'ютерні бібліотеки методичних матеріалів, видавати тексти лекцій, методичних розробок, рекомендацій.

З метою з'ясування різних способів мотивації було виділено чотири групи студентів по 50 осіб. Дві групи студентів (I-II і III-IV курсів) мотивувалися тільки за допомогою семестрових заліків з фізичного виховання, до двох інших груп студентів цих же курсів для мотивації їх до регулярних занять з фізичного виховання застосовувався комплекс методів: семестровий залік, поточна атестація, діагностика стану здоров'я, щорічне державне тестування фізичної підготовленості, підсумкова атестація фізичної готовності, пропаганда фізичної досконалості. Критерієм оцінки ефективності методів було визначено відвідування навчальних і позанавчальних занять з фізичного виховання (з розрахунку 6 годин на тиждень). У результаті з'ясовано, що при використанні методу мотивації семестрового заліку і поточної атестації відвідування студентами I-II курсів навчальних занять склала 79,3, позанавчальних занять - 15,9, відвідування студентами III-IV курсів навчальних занять – 65,3, позанавчальних занять – 27,6%. Відвідуваність навчальних і позанавчальних занять студентами, до яких застосовувалася комплексна методика мотивації, за період, що досліджувався, виявилася істотно вища ($t>2,5$) і склала на I-II курсах

90,2%, на старших курсах – 85,9%. Відвідування позанавчальних занять студентами цих груп також значно краща: на I-II курсах – 54,4%, а на III-IV курсах – 69,6%.

У процесі порівняльних дослідів було виявлено також ефективність проведення занять на відкритих найпростіших спортивних спорудах та місцевості, комплексних методів фінансування і управління фізичним вихованням студентів на рівні ВНЗ та патронат його з боку держави.

У висновках на основі проведених досліджень, їхнього аналізу та узагальнення зроблено обгрунтовані і практичні рекомендації.

Висновки

1. У дисертаційній роботі окреслено шляхи подальших перспективних досліджень, пов'язаних із покращення системи фізичного виховання студентської молоді ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації та удосконалення рівня їх фізичної підготовленості.

2. Здійснення дієвого фізичного виховання студентської молоді в Україні є актуальною проблемою, розв'язання якої має важливе значення для розвитку суспільства, держави, виробництва, фізичного та духовного вдосконалення молодого покоління в теперішній час і в майбутньому.

3. Теоретичні дослідження і масове опитування репрезентативної групи керівників трудових та творчих колективів, викладачів фізичного виховання і студентів ВНЗ дали можливість обгрунтувати доцільність, загальні контури та реальний зміст прогностичної динамічної моделі фізичного виховання студентської молоді України.

4. Виявлено, що фізичне виховання студентів – складна, відкрита, керівна, динамічна педагогічна система, ефективне запровадження якої в практику передбачає обов'язковий розгляд, представлення та реалізацію її у п'яти взаємопов'язаних аспектах: макроскопічному, ієрархічному, функціональному, мікроскопічному та процесуальному.

5. Діяльнісну організаційно-педагогічну основу моделі ефективного фізичного виховання студентів, що забезпечує фізичну готовність випускників вищих навчальних закладів до активної життєдіяльності та продуктивної праці складають:

- теоретична, методична і практична підготовка, що базується на підставі навчальних (обов'язкових і факультативних) та позанавчальних занять загальнокондиційним, професійно-прикладним психофізіологічним та психофізичним удосконаленням, спортивним тренуванням, фізичною реабілітацією, фізичними вправами в режимі дня;

• дидактичне наповнення, яке передбачає переважно використання засобів і методів фізкультурної освіти та традиційно популярних серед студентів систем фізичних вправ: легкої атлетики, гімнастики, плавання, спортивних ігор;

• використання соціально дієвого комплексу методів мотивації студентів до занять фізичним вихованням: семестрового заліку, відбору для престижної роботи з урахуванням рівня фізичної підготовленості, пропаганди фізичного вдосконалення, регулярної діагностики фізичного стану, щорічного державного тестування фізичної підготовленості, поточної та підсумкової атестації після закінчення вищих навчальних закладів з видачею паспорту фізичної готовності.

6. Обов'язкові умови ефективного здійснення фізичного виховання в теперішній час і в майбутньому такі:

• достатнє кадрове забезпечення, яке може бути реалізовано шляхом застосування як екстенсивного, так і інтенсивного підходів;

• організація комплексного контролю за безпекою занять;

• інформаційне і науково-методичне забезпечення навчального процесу, що здійснюється силами викладачів та спеціалізованою лабораторією ВНЗ;

• проведення занять з фізичного виховання на сучасних відкритих і закритих спортивних спорудах з одночасним використанням найпростіших відкритих спортивних споруд та місцевості;

• достатнє фінансове забезпечення за рахунок бюджетного, позабюджетного та змішаного фінансування;

• тісний структурний і функціональний макроскопічний зв'язок із системою формування фахівців у цілому, шкільною та виробничою фізичною культурою, антропологією, валеологією, профілактичною медициною, фізіологією і психологією праці, безпекою життєдіяльності, екологією;

• патронат і керівництво з боку держави і адміністрації ВНЗ шляхом директивних вказівок, атестації та конкурсів побудови процесу фізичного виховання, проведення універсіад, морального і матеріального стимулювання безпосередніх організаторів навчальних та позанавчальних занять фізичним вихованням.

7. Дослідна перевірка підтверджує реальність і дієвість усіх організаційно-педагогічних заходів, запропонованих на основі розробленої прогностичної моделі системи фізичного виховання студентської молоді.

8. Запровадження цих заходів дає можливість значно підвищити ефективність фізичного виховання, що здійснюється у ВНЗ країни, а саме:

• стимулює позитивне відношення студентів до свого фізичного вдосконалення, відвідування ними більше 80 запланованих навчальних та позанавчальних занять;

• забезпечує практично на 100% виконання програми теоретичної, методичної і практичної підготовки студентів з фізичного виховання;

• дозволяє у 3,5 рази збільшити обсяг науково-методичного і методичного забезпечення педагогічного процесу;

• гарантує виконання державних тестів і нормативів фізичної підготовленості на "добре" та "відмінно" більш ніж 80% студентів.

Показники ефективності сукупності організаційно-педагогічних заходів чинної системи фізичного виховання у ВНЗ країни значно нижчі ($t>2,5$, $p<0,05$).

9. Результати проведеного дослідження можуть бути використані на всіх етапах оновлення суспільства в Україні та інших країнах при організації фізичного вдосконалення студентської молоді в системі освіти у ВНЗ усіх типів і форм власності шляхом створення на їхній підставі відповідних розпоряджень, програмно-нормативних документів, актів організаційно-педагогічного регулювання (положень про ліцензування, акредитацію, проведення універсіад), підручників, навчальних посібників, науково-методичних рекомендацій тощо.

10. Проведене дослідження виявило доцільність подальшого вдосконалення організаційно-педагогічних основ фізичного виховання студентів у системі вищої освіти України: розробки державного стандарту введення і постановки цієї дисципліни у ВНЗ у різні періоди розвитку суспільства, створення ефективних технологій гуманізації, демократизації, підвищення прикладної дієвості, дидактичного наповнення, інформатизації, мотивації, комп'ютеризації її педагогічного процесу, підготовку підручників і навчальних посібників з традиційного та дистанційного фізичного виховання.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Домашенко А.В. Концепція розвитку фізичного виховання студентів у вузах України 3-4 рівнів акредитації //Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. праць /За ред. С.С.Єрмакова. – Х. 2001. - №22. – С. 53-57.

2. Домашенко А.В. Прогностична динамічна модель фізичного виховання студентської молоді в період оновлення суспільства в Україні //Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. праць /За ред. С.С.Єрмакова. – Х.. 2002. - №23. – С. 3-8.

3. Домашенко А.В. Соціальне замовлення на фізичне виховання фахівців сучасного народного господарства //Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. праць /За ред. С.С.Єрмакова. – Х. 2002. - №24. – С. 15-19.

4. Домашенко А., Стефанишин В., Козібродський С. Науково-теоретичні засади організації професійно-прикладної фізичної підготовки студентів //Молода спортивна наука України: Зб. наук. статей в галузі фізичної культури та спорту. – Л. 2003. – С. 189-192.

5. Домашенко А.В. Физическая подготовленность и здоровье населения – приоритетная задача государственного строительства //Фізична підготовленість та здоров'я населення: Зб. наук. матеріалів Міжнар. наук. симпозіуму, м. Одеса, 9-11 липня 1998 р. – О. 1998. – С. 10-12.

6. Домашенко А.В. О роли и месте физического воспитания населения в социально-экономическом развитии Украины //Физическая культура, спорт, туризм - в новых условиях развития стран СНГ: Сб. науч. статей Междунар. науч. конгресса. – М. 1999. – С. 141-146.

7. Домашенко А.В. Пути решения проблемы физического воспитания молодежи Украины //Молодь Третього тисячоліття: гуманітарні проблеми та шляхи їх розв'язання: Зб. наук. статей: У 3-х т. – О. 2000. – Т. II. – С. 287-293.

8. Домашенко А.В. Государственная стратегия обеспечения физической подготовленности и здоровья молодежи Украины //Молодь та суспільство: проблеми фізичної культури молоді в період оновлення суспільства: Зб. наук статей та матеріалів Всеукр. наук. конф., присвяч. 10-річчю незалежності України. – О. 2001. – Т. 3. – С. 13-19.

9. Раевский Р.Т., Канишевский С.М., Домашенко А.В. Физическое воспитание как составная часть образования учащейся молодежи //Теорія і практика фізичного виховання. – 2002. - №1. – С. 31-37.

АНОТАЦІЇ

Домашенко А.В. Організаційно-педагогічні засади системи фізичного виховання студентської молоді України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. - Львівський державний інститут фізичної культури, Львів, 2003.

Дисертація присвячена актуальній педагогічній проблемі – фізичному вихованню студентів ВНЗ. У роботі на підставі використання сучасних дослідницьких методів виявлено об'єктивні соціально-економічні, наукові передумови та умови здійснення фізичного виховання студентської молоді в Україні, з'ясовано соціальне замовлення на нього з боку суспільства, держави та виробництва. Вперше системно представлено та експериментально обгрунтовано зміст, організаційно-педагогічні засади системи фізичного виховання студентської молоді України і методику його оптимальної прогностичної динамічної моделі. Запропоновано численні педагогічні новації, які спрямовані

БІБЛІОТЕКА
Львівського державного
інституту фізичної
культури

на підвищення ефективності процесу фізичного виховання студентів, що знайшли широке застосування на практиці.

Ключові слова: організаційно-педагогічні засади; фізичне виховання студентів; динамічна модель; педагогічні інновації.

Домашенко А.В. Организационно-педагогические основы системы физического воспитания студенческой молодежи Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 – Физическая культура, физическое воспитание различных групп населения. – Львовский государственный институт физической культуры, Львов, 2003.

Диссертация посвящена актуальной проблеме – оптимизации физического воспитания студентов вузов.

В работе на основе использования современных исследовательских методов выявлены объективные социально-экономические, научные предпосылки, отечественный и зарубежный опыт и условия осуществления физического воспитания студенческой молодежи в Украине.

Установлено, что физическое воспитание является целесообразным и эффективным способом всестороннего развития личности выпускников вузов, обеспечения их физической готовности к активной жизнедеятельности и профессиональному труду. На него имеется долговременный социальный заказ со стороны общества, государства и производства. Вместе с тем, в настоящее время оно не реализует в полной мере свои возможности из-за системных недоработок и в связи с этим нуждается в основательном реформировании с учетом социально-экономических реалий и перспектив дальнейшего развития общества.

С помощью опроса репрезентативной группы руководителей трудовых и творческих коллективов, высококвалифицированных специалистов физического воспитания и студентов гуманитарных, технических вузов и вузов, готовящих специалистов творческих и экспериментальных профессий, анализа передового опыта впервые определены общие контуры и конкретное содержание оптимальной прогностической модели системы физического воспитания студенческой молодежи настоящего, ближайшего и отдаленного будущего. Установлено, что внедрение этой модели в практику предусматривает формирование, представление и реализацию ее в пяти взаимосвязанных планах: макроскопическом, иерархическом, функциональном, микроскопическом и процессуальном.

По полученным данным деятельностную организационно-педагогическую основу разработанной модели эффективного физического воспитания студенчества составляют: теоретическая, методическая и практи-

ческая подготовка, осуществляемая на обязательных и факультативных учебных и самостоятельных внеучебных занятиях. Особую роль играет дидактическое наполнение, предусматривающее преимущественное использование средств и методов традиционных для вузов активно-двигательных видов спорта (легкой атлетики, основной гимнастики, плавания, спортивных игр), а также применение социально обусловленного комплекса приемов административной, педагогической и личностной мотивации студентов к физическому совершенствованию.

Важное значение отведено инновационным мероприятиям, эффективно осуществляющим достаточное кадровое, современное информационное, научно-методическое, материально-техническое, финансовое обеспечение, гарантированную безопасность педагогического процесса физического воспитания, структурные и функциональные связи его с системой формирования специалистов в целом, патронат и управление со стороны государства и администрации вузов.

Разработанная модель прошла експерементальную проверку в серии многолетних педагогических исследований, проводившихся в крупнейших вузах страны. Она подтвердила ее действенность и практическую значимость на современном и дальнейших, просматриваемых этапах развития высшего образования. В диссертации достоверно показано, что внедрение организационных и педагогических мероприятий, предложенных с учетом смоделированной системы, стимулирует положительное отношение студенческой молодежи к своему физическому совершенствованию, обеспечивает полноценное выполнение необходимого объема теоретической, методической и практической подготовки студентов по физическому воспитанию и самовоспитанию.

Осуществление мероприятий позволяет в полной мере решить на современном уровне вопросы информационного, научно-методического, материально-технического, финансового обеспечения педагогического процесса, гарантирует успешное выполнение государственных тестов и нормативов физической подготовленности, способствует существенному улучшению здоровья студентов, полноценной физической подготовке их к активной жизнедеятельности и успешной профессиональной карьере.

На основе полученных результатов предложено для внедрения несколько десятков организационных и педагогических новаций: по повышению мотивации студентов к своему физическому совершенствованию, оптимизации дидактического наполнения, форм, обеспечения, патроната, системных связей физического воспитания студенческой молодежи, методов управления им со стороны государства и администрации учебных заведений.

Основные результаты выполненной работы использованы при разработке нормативной базы национальной системы физического воспитания студенческой молодежи Украины, нашли широкое применение во многих вузах

страны и ближнего зарубежья.

Ключевые слова: организационно-педагогические основы; физическое воспитание студентов; динамическая модель; педагогические новации.

Domashenko A.V. Organization pedagogic basis of physical education of students in Ukraine. - The manuscript.

Thesis for Candidate Degree in Physical Education and Sports in speciality 24.00.02 – Physical Culture, Physical Education of Different Population Groups, Lviv State Institute of Physical Culture, Lviv, 2003.

The dissertation is devoted to the problem of physical education of students in higher education al istabushments. The present day reserch metods have revealed the objective social-economic scientific preconditions terms for the effective education of students in Ukraine.

The dissertation has stated the social need of the physical education from the part of the society, state production.

The content, organization pedagogic basis, methodology of the optimal prognosis dynamical modelling of the physical education were systematically presented experimentally based for the first time/

A big amount of pedagogic al innovations, aimed at the improvement of the impact of this process has been proposed, many of them have been widely adopted.

Key words: organizational-pedagogical basis (principles); physical training of students; dynamic model; pedagogical innovation.